

Konrad Kołodziejczyk (INSTYTUT HISTORII IM. TADEUSZA MANTEUFFLA POLSKIEJ AKADEMII NAUK)
ORCID: 0000-0001-6795-8553

Małżeństwa w parafii Nowy Korczyn w drugiej połowie XVIII wieku*

DOI: 10.25951/14254

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest analiza okoliczności zawierania małżeństw w parafii Nowy Korczyn w latach 1751–1800. Podstawę źródłową stanowią księgi metrykalne. Zastosowano metody statystyczne oraz rekonstrukcji rodzin. Przeanalizowano sezonowość, tygodniowy rozkład ślubów, wiek i stan cywilny małżonków, ich mobilność terytorialną oraz dobór świadków. Wnioski wskazują na wpływ czynników religijnych i ekonomicznych na rytm zawierania małżeństw, dominację ślubów kawalera z panną, średni wiek nowożeńców typowy dla społeczności zachodnioeuropejskich, wysoki poziom endogamii związków czy staranny dobór świadków ślubów.

SŁOWA KLUCZOWE: małżeństwa, demografia historyczna, ludność, Nowy Korczyn, księgi metrykalne.

SUMMARY

Marriages in the Parish of Nowy Korczyn in the Second Half of the 18th Century

The aim of this article is to analyze the circumstances surrounding marriage formation in the parish of Nowy Korczyn between 1751 and 1800. The primary source material consists

* Artykuł jest przeredagowaną częścią pracy magisterskiej pt. „Ludność Nowego Miasta Korczyna w latach 1751–1800 w świetle ksiąg metrykalnych” napisanej pod kierunkiem prof. Zdzisława Nogi. Dotychczas ukazały się drukiem następujące teksty powstałe na bazie tej pracy: K. Kołodziejczyk, *Rodzina w parafii Nowy Korczyn w drugiej połowie XVIII wieku na podstawie ksiąg metrykalnych (część 1)*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2016, t. 38, nr 3, s. 55–78; tenże, *Rodzina w parafii Nowy Korczyn w drugiej połowie XVIII wieku na podstawie ksiąg metrykalnych (cz. 2)*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2017, t. 39, s. 65–95; tenże, *Cmentarze w miastach staropolskich jako przestrzeń kontrastów. Przykład miasta Kazimierza pod Krakowem oraz Nowego Miasta Korczyna*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2023, t. 65, nr 3, s. 73–101; tenże, *Urodzenia pozamałżeńskie w parafii Nowy Korczyn w latach 1751–1800*, „Studia Historica Gedanensia” 2024, t. 15, s. 144–162. W druku znajduje się praca poświęcona kulturze imienniczej.

of parish register books. The study employs statistical methods and family reconstruction method. It examines seasonality, the weekly distribution of weddings, the age and marital status of the spouses, their territorial mobility, and the selection of witnesses. The findings indicate the influence of religious and economic factors on the timing of marriages, a predominance of unions between bachelors and maidens, an average age at marriage typical of Western European communities, a high level of endogamy, and a deliberate selection of wedding witnesses.

KEYWORDS: marriages, historical demography, population, Nowy Korczyn, parish registers.

Wstęp

Niemal dekadę temu dokonano charakterystyki demograficznej rodziny w miejsko-wiejskiej parafii Nowy Korczyn¹ w drugiej połowie XVIII w. Wykorzystany wówczas materiał metrykalny pozwolił na omówienie zagadnień związanych z wielkością nowokorczyńskich komórek rodzinnych, dzietnością i płodnością małżeńską kobiet, odstępami protogenetycznymi, poczęciami przedślubnymi, odstępami intergenetycznymi, długością trwania małżeństwa, trwaniem okresu wdowieństwa i ponownymi ożenkami oraz okołoporodową umieralnością kobiet². Badania te potwierdziły kluczowe znaczenie rodziny nuklearnej (małej) i prokreacji małżeńskiej dla rozwoju społeczności tej miejsko-wiejskiej parafii. Zawarcie małżeństwa było najważniejszym wydarzeniem w życiu jednostki. Dla uzyskania pełniejszego obrazu demograficznej przeszłości nowokorczyńskiej społeczności parafialnej warto więc również przedstawić okoliczności powstawania najmniejszej komórki społecznej w postaci analizy rocznych liczb małżeństw, ich sezonowości miesięcznej oraz rozkładu tygodniowego, stanu cywilnego i wieku małżonków, ruchliwości terytorialnej nowożeńców oraz doboru świadków ślubów.

Nowy Korczyn³ to osada o długiej i bogatej historii. W XIII w. istniał tam gród książęcy, w którym urodził się Bolesław Wstydlivy. Parafia w Nowym Mieście Korczynie została erygowana ok. połowy XIII w.⁴ Zakłada się, że samo miasto powstało w podobnym okresie, na co wskazuje przywilej z 1258 r. nadający dzie-

¹ *Parafia Nowe Miasto Korczyn*, <http://hdl.handle.net/20.500.12973/177684> (ostatnia edycja strony 6.12.2023, dostęp: 5.12.2023).

² K. Kołodziejczyk, *Rodzina (...)* (cz. 2).

³ *Nowy Korczyn*, <http://hdl.handle.net/20.500.12973/60074> (ostatnia edycja strony: 21.11.2024, dostęp: 29.01.2025).

⁴ E. Wiśniowski, *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze wiślickiej w średniowieczu: studium geograficzno-historyczne*, Warszawa 1965, s. 77.

dziczne wójtostwo w mieście Hince synowi Henryka, wójta Nowego Miasta Korczyna⁵. Miasto, dzięki centralnemu położeniu w Małopolsce, stało się ważnym ośrodkiem politycznym i gospodarczym. Odbывały się tu zjazdy szlachty, sejmiki, a także sądy grodzkie. Kazimierz Wielki w XIV w. wznosił zamek i otoczył miasto murem, a Władysław Jagiełło uczynił je jedną ze swoich rezydencji, co dodatkowo podniosło jego rangę. W XVI w. miasto przeżywało okres prosperity, ale od XVII stulecia zaczęło tracić na znaczeniu z powodu wojen, pożarów i klęsk żywiołowych. W omawianym w pracy okresie parafia nowokorczyńska przynależała do diecezji krakowskiej oraz dekanatu opatowieckiego⁶. W skład parafii, oprócz Nowego Miasta Korczyna, wchodziło sześć miejscowości: Grotniki, Podzamcze, Zawodzie (wraz z tzw. Szpichlerzami, zlokalizowanymi w okolicy wsi, wraz z placem zwanym „Cegielnia”), Pawłów (wraz z tzw. Stojkami), Raj oraz Podraje (wraz z tzw. Łakami)⁷. Parafia nowokorczyńska sąsiadowała: od południa i południowego zachodu z parafią w Starym Korczynie, od południowego wschodu z parafią we wsi Bolesław, od wschodu i północnego wschodu z parafią w Ostrowcach, a od północy z parafią w Strożyskach (rys. 1)⁸.

Bazę źródłową do niniejszych badań stanowiły księgi metrykalne parafii Nowy Korczyn przechowywane w Archiwum Diecezjalnym w Kielcach⁹. Materiał metrykalny tej parafii jest dość imponujący, gdyż obejmuje księgi chrztów od 1691 r., ślubów od 1622 r. oraz pogrzebów od 1628 r. Wartość źródeł metrykalnych do badań ludnościowych parafii należy podkreślić tym bardziej, że księgi sądowe miejskie oraz księgi grodzkie Nowego Korczyna czy inne źródła ludnościowe dla tej osady się nie zachowały¹⁰. Osiemnastowieczny zbiór metrykaliów został już wcześniej wykorzystany do szczegółowych badań historyczno-demograficznych dotyczących ludności tej parafii¹¹. Choć metryki ślubów mają kluczowe znaczenie w analizie okoliczności zawarcia małżeństwa, w niniejszym opracowaniu uwzględniono wszystkie trzy serie zapisów pochodzące z drugiej połowy XVIII w.

⁵ J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w pińczowskim, skalbmierskim i wiślickim*, Marjówka 1927, s. 123–124.

⁶ S. Litak, *Struktura terytorialna Kościoła łacińskiego w Polsce w 1772 roku*, Lublin 1980, s. 184.

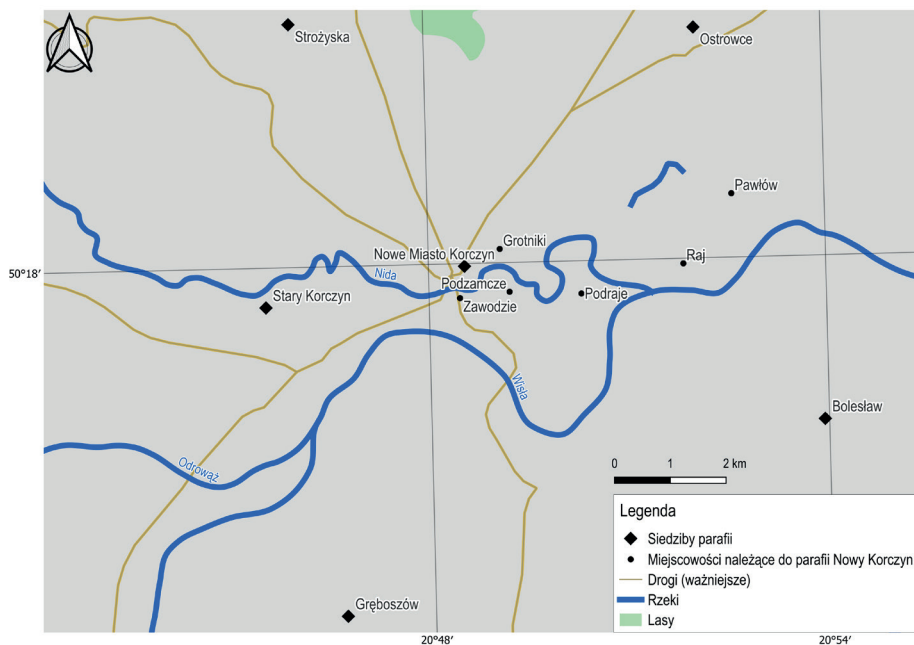
⁷ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Acta Visitationis, sygn. 56, k. 550.

⁸ Religie i wyznania w Koronie w II połowie XVIII w., Bogumił Szady, Pracownia Geoinformacji Historycznej KUL, <http://atlasfontium.pl> (dostęp: 2.02.2025).

⁹ Cyfrowe kopie ksiąg metrykalnych parafii Nowy Korczyn są dostępne w Internecie, <https://metryki.genbaza.pl/genbaza,list,59853,1> (dostęp: 29.12.2024).

¹⁰ A. Wyczański, *Zaginione księgi i funkcjonowanie grodu w Nowym Mieście Korczynie z XVI wieku*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1982, t. 34, nr 2, s. 183.

¹¹ K. Kołodziejczyk, *Rodzina (...)* (część 1), s. 55–78; tenże, *Rodzina (...)* (cz. 2), s. 65–95.

Rys. 1. Najbliższe otoczenie parafii Nowy Korczyn (1751–1800)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Archiwum Diecezjalne w Kielcach (dalej: ADK), Księgi metrykalne parafii Nowy Korczyn, sygn. 26, 27, 28; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Acta Visitationis, sygn. 56. Wykorzystano dane (warstwy źródłowe): Ziemie polskie Korony w XVI w. Przestrzenna baza danych, Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN, <https://atlasfontium.pl/ziemie-polskie-korony> (dostęp: 1.04.2025).

Źródła metrykalne – co oczywiste – nie były tworzone z myślą o historykach demografach, dlatego dane w nich zawarte nie odzwierciedlają rzeczywistych liczb urodzeń, małżeństw i zgonów. Konieczna jest ocena jakości zapisów, gdyż nawet poprawne metodologicznie badania mogą być niewiarygodne bez wykorzystania rzetelnych źródeł. Ocena jakości i krytyka źródłowa ksiąg metrykalnych parafii Nowy Korczyn została już wcześniej przeprowadzona i dowiodła, że mogą one być podstawą do przeprowadzenia badań demograficzno-historycznych¹².

W niniejszym badaniu zastosowano metody właściwe dla demografii historycznej. Zastosowano analizę ilościową, której celem było uchwycenie podstawowych prawidłowości w zawieraniu małżeństw, takich jak sezonowość miesięczna czy rozkład według dni tygodnia. Zastosowano także metodę rekonstrukcji ro-

¹² K. Kołodziejczyk, *Rodzina (...)* (część 1), s. 61–63.

dzin, zwaną także metodą Henry'ego¹³, która pozwoliła na głębszą analizę takich aspektów jak wiek zawierania małżeństw, struktura nupturientów według stanu cywilnego, dobór terytorialny nupturientów czy dobór świadków ślubów. Ważną kwestię stanowiły pomiary dystansów migracji związanych z zawieraniem małżeństw. Dla celów analizy statystycznej i porządkowania danych wykorzystano zestawienia tabelaryczne. Przedstawiony zestaw metod i narzędzi umożliwił zarysowanie modelu zawierania małżeństw w przypadku tej miejsko-wiejskiej parafii oraz pozwolił na interpretację danych w kontekście obyczajowości w drugiej połowie XVIII w.

Liczby roczne, sezonowość miesięczna oraz tygodniowy rozkład ślubów

Badacze uznali księgi ślubów za serię zapisów metrykalnych cechującą się największą kompletnością zapisów¹⁴, co nie oznacza oczywiście, że zapisano w nich skrupulatnie wszystkie zawarte w parafii śluby¹⁵. Rysunek 2 pokazuje liczby roczne ślubów oraz średnią ruchomą 5-letnią tych zdarzeń, która dzięki „wygładzeniu” danych ułatwia analizy trendów w liczbie zawieranych małżeństw w czasie. W latach 1751–1800 w parafii Nowy Korczyn zawarto 903 związki małżeńskie¹⁶. Roczna liczba małżeństw oscyluje głównie w okolicach 16–19 ślubów, a średnia arytmetyczna dla badanego okresu wynosi 18,1 zawartych ślubów w ciągu roku. W toku analizy

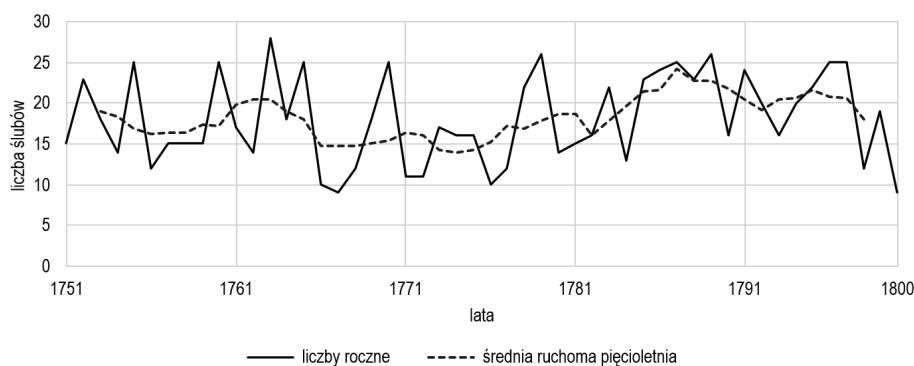
¹³ M. Fleury, L. Henry, *Nouveau manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien*, Paris 1965, s. 117–161.

¹⁴ Sobór trydencki uznał śluby zawierane w obecności kapłana za jedyną dopuszczalną formę zawarcia związku małżeńskiego. Jedynie związek zawarty w takich okolicznościach potwierdzał legalność zrodzonego zeń potomstwa (I. Gieysztorowa, *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa 1976, s. 235). Duchowni dbali o sumienne prowadzenie ksiąg oraz ich zabezpieczenie, zdarzały się bowiem przypadki konieczności sądowego potwierdzenia pochodzenia z legalnego związku (taż, *Badania demograficzne na podstawie metryk parafialnych*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1962, t. 10, nr 1–2, s. 111; też, *Niebezpieczeństwa metodyczne polskich badań metrykalnych XVII–XVIII wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1971, t. 19, nr 4, s. 588).

¹⁵ C. Kukło, *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Warszawa 2009, s. 122.

¹⁶ W zapisach nie znaleziono informacji na temat zawierania ślubów poza kościołem nowokorczyńskim, np. w prywatnych kaplicach czy innych kościołach, co ówczesnie się zdarzało, aczkolwiek kler parafialny patrzył na taki proceder dość niechętnie; por. K. Kołodziejczyk, *Ludność chrześcijańskiego Kazimierza pod Krakowem w XVIII wieku: studium społeczno-demograficzne*, Kraków 2024, s. 173; C. Kukło, *Rodzina w osiemnastowiecznej Warszawie*, Białystok 1991, s. 96.

nie stwierdzono luk rocznych w zapisach, które mogłyby świadczyć o przerwach w rejestracji. Zaobserwować można jednak nagły spadek liczby ślubów w poszczególnych latach. Zjawisko to najbardziej widoczne jest w okresie 1766–1768, kiedy to poziom zawieranych ślubów spadł do 9 w skali roku¹⁷. Najwięcej małżeństw zano-towano w 1763 r. (28), najmniej zaś w 1767 r. oraz 1800 r. (9). Linia średniej 5-letniej na początku analizowanego okresu ulega wahaniom, by spaść mniej więcej w po-łowie badanego okresu do poziomu ok. 14 ślubów rocznie. Następnie krzywa pnie się ku górze, wyznaczając pod koniec lat osiemdziesiątych XVIII w. roczną liczbę ślubów na niespełna 23. Średnia ostatecznie spada pod koniec badanego okresu, notując 18 ożenków w skali roku. Trzeba dodać ponadto, że odnotowano brak zare-jestrowanych małżeństw w przypadku pojedynczych miesięcy, szczególnie takich, które zwykle obfitują w dużą liczbę ślubów (styczeń, październik, listopad)¹⁸. Na-suwają się przypuszczenia dotyczące mniejszej skrupulatności w zapisywaniu mał-żeństw lub wystąpienia zdarzeń, które mogły utrudnić rejestrację.

Rys. 2. Liczby roczne oraz średnia ruchoma pięcioletnia ślubów w parafii Nowy Korczyn (1751–1800)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ADK, Księgi metrykalne parafii Nowy Korczyn, sygn. 26, 27, 28.

¹⁷ W przypadku parafii krakowskich do takiego stanu rzeczy przyczyniła się konfederacja barska oraz I rozbiór Polski (K. Mik, *Ruch naturalny i rozwój zaludnienia Krakowa w drugiej połowie XVIII w.*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 1969, t. 2, s. 135).

¹⁸ Szczególnie wyraźny jest brak zarejestrowanych małżeństw w miesiącach letnich (np. czerwiec–sierpień 1754 r., czerwiec–lipiec 1756 r., czerwiec–sierpień 1765 r., czerwiec–sierpień 1766 r., czerwiec–sierpień 1773 r., czerwiec–lipiec 1774 r., lipiec–wrzesień 1790 r., lipiec–wrzesień 1795 r.), miesiącach zwykle popularnych jako termin ślubu (np. październik 1754 r. oraz 1756 r., październik–listopad 1758 r. oraz 1759 r., październik 1764 r. oraz 1766 r.) czy miesiącach, w których na ogół starano się zawrzeć związek małżeński, aby zdążyć przed okresem wielkiego postu (np. luty 1761 r., luty 1769 r., styczeń 1772 r., luty 1777 r., luty 1776 r.).

Zebrane dane umożliwiły zbadać sezonowość zawierania małżeństw w parafii Nowy Korczyn w latach 1751–1800 (tabela 1). Termin zawarcia małżeństwa był ówczesnie kształtowany przez liczne czynniki religijne i ekonomiczne oraz był uzależniony od zwyczajów panujących w danej społeczności, jednak dość trudnych do identyfikacji na podstawie źródeł ilościowych. Najrzadziej wybierano terminy ślubów przypadające na marzec, kwiecień i grudzień (w sumie w tych miesiącach zawarto zaledwie 1,2% małżeństw), ponieważ kościelne ustawodawstwo zakazywało zawierania ślubów w okresie adwentu i Bożego Narodzenia (włącznie do uroczystości Objawienia Pańskiego) oraz w okresie wielkiego postu¹⁹. W parafii Nowy Korczyn dużą liczbą zawieranych małżeństw charakteryzowały się dwa okresy w ciągu roku: styczeń–luty oraz listopad. W dwóch pierwszych miesiącach roku zawarto aż 35,9% wszystkich ślubów, w listopadzie zaś 19,6% małżeństw. Należy jednocześnie zaznaczyć, że jesienna zwyczajka ślubów rozpoczynała się już we wrześniu, a apogeum osiągała w listopadzie, czyli ostatnim momencie na zawarcie małżeństwa przed okresem adwentu wypadającym w ostatnim miesiącu roku. Jeśli chodzi o miesiące wiosenne i letnie (maj–sierpień), to zawarto wówczas w każdym miesiącu nie więcej niż 5–7% ślubów. W miejsko-wiejskiej parafii Nowy Korczyn spora część jej mieszkańców była zaangażowana w prace polowe, których intensyfikacja przypadała właśnie w tym czasie. Mowa tutaj nie tylko o mieszkańcach – chłopach parafialnych wsi, ale i o uboższych mieszkańcach miasta czy ostatnich rzemieślnikach, którzy w okresie zwiększenia zapotrzebowania na robotników potrzebnych do prac polowych (żniwa) zapewne udawali się na wieś w celu podjęcia dorywczego zatrudnienia²⁰. Zaprezentowany model sezonowości przedstawia się jako dość typowy dla małych i średnich miast Rzeczypospolitej w tym czasie²¹. Trzeba dodać, że w parafiach miejskich, tym bardziej dużych ośrodkach Rzeczypospolitej w tym okresie, rozkład ślubów w ciągu roku przedstawiał się równomierniej, miesiące wiosenne i letnie (maj–sierpień) nie cechowały się znacząco niższymi liczbami ślubów niż miesiące jesienne, jak notuje się w przypadku parafii miejsko-wiejskich czy w szczególności wiejskich²².

¹⁹ *Historia Kościoła w Polsce*, t. 1, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań 1974, s. 503.

²⁰ K. Kołodziejczyk, *Ludność*, s. 433, 482; M. Wyżga, *Homo movens. Mobilność chłopów w mikroregionie krakowskim w XVI–XVIII wieku*, Kraków 2019, s. 112.

²¹ C. Kukło, *Demografia*, s. 300.

²² Por. K. Kołodziejczyk, *Ludność*, aneks 18.

Tabela 1. Sezonowość zawierania małżeństw w parafii Nowy Korczyn w latach 1751–1800

Lata	Miesiące												Ogółem
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
1751–1760	217	210	14	–	95	81	81	81	142	61	210	8	1200
1761–1770	286	184	–	7	95	34	89	55	123	102	225	–	1200
1771–1780	217	225	–	8	70	101	70	54	84	162	194	15	1200
1781–1790	213	219	6	6	83	47	83	59	83	136	265	–	1200
1791–1800	244	144	6	6	43	50	94	50	119	175	269	–	1200
Razem	236	195	5	5	77	61	84	60	110	128	235	4	1200

Źródło: opracowanie własne na podstawie ADK, Księgi metrykalne parafii Nowy Korczyn, sygn. 26, 27, 28.

Kościelna rejestracja metrykalna pozwala także na zbadanie tygodniowego rozkładu zawieranych małżeństw²³. Badania wykazują, że wybór dnia tygodnia ślubu różnił się znacząco w zależności od regionu²⁴. Dzień tygodnia, w którym odbywał się ślub, nie wynikał bowiem z przepisów kościelnych, lecz przede wszystkim zależał od decyzji nowożeńców i ich rodzin, miejscowych zwyczajów oraz decyzji proboszcza parafii²⁵. W parafii Nowy Korczyn w latach 1751–1800 największą koncentrację małżeństw zaobserwowałem w dzień świąteczny, czyli w niedzielę, kiedy zawarto niemal 44% wszystkich ślubów (tabela 2). Organizacja ślubu i wesela w niedzielę zdecydowanie podkreślała wysiłki pary młodej, aby nadać ceremonii jak najbardziej uroczysty charakter, a wybór tego terminu

²³ Tygodniowy rozkład ślubów to rzadko omawiane zagadnienie; C. Kuklo, *Demografia*, s. 300.

²⁴ Przykładowo w warszawskiej parafii św. Krzyża w latach 1700–1799, w Kazimierzu pod Krakowem w latach 1691–1800 czy w Przecławiu w XVII w. była to niedziela (C. Kuklo, *Rodzina*, s. 94; K. Kołodziejczyk, *Ludność*, s. 182; P. Miodunka, *Spółeczność małych miast południowej Małopolski od końca XVI do końca XVIII wieku*, Kraków 2021, s. 391, tabela 79), w Strzelcach Opolskich (1766–1870), Toszku (1789–1877) oraz w Wojniczu w XVII–XVIII w. – wtorek (J. Spychała, *Śluby w parafii Strzelce Opolskie w latach 1766–1870*, w: *Śląskie Studia Demograficzne*, t. 1: *Śluby*, red. Z. Kwaśny, Wrocław 1995, s. 14, tabela 4; D. Daszkiewicz-Ordylowska, *Śluby w parafii toszeckiej w latach 1789–1877*, w: *Śląskie Studia Demograficzne*, t. 1: *Śluby*, s. 56, tabela 5; P. Miodunka, *Spółeczność*, s. 391, tabela 79), w Kochłowicach w XIX w. oraz Pilźnie w XVII–XVIII w. – poniedziałek (P. Kwapielińska, *Śluby w parafii kochłowskiej w XIX wieku*, w: *Śląskie Studia Demograficzne*, t. 1: *Śluby*, s. 80, tabela 4; P. Miodunka, *Spółeczność*, s. 391, tabela 79).

²⁵ S. Rejman, *Ludność podmiejska Rzeszowa w latach 1784–1880. Studium demograficzno-historyczne*, Rzeszów 2006, s. 164–165.

był również atrakcyjny ze względu na to, że niedziela to dzień wolny od pracy²⁶. W przypadku Nowego Korczyna w ciągu drugiej połowy XVIII w. zaobserwowałem wyraźnie zmniejszającą się popularność niedzieli jako dnia odbywania ślubu. O ile w latach 1751–1760 aż 53,1% ożenków odbyło się w dzień świąteczny, to w ostatniej dekadzie XVIII w. było to już tylko 30,7%. W drugiej połowie XVIII w. na popularności kosztem niedzieli zyskał wyraźnie poniedziałek, o ile bowiem w latach 1751–1760 w ten dzień odbyło się 13% ślubów, to pod koniec XVIII stulecia było to już aż 46,9%²⁷. Ogólnie w latach 1751–1800 poniedziałek był drugim pod względem popularności na ożenek dniem tygodnia. Zjawiskiem charakterystycznym było to, że małżeństwa najrzadziej zawierano w piątki (tylko 2,9%). Dzień ten tradycyjnie kojarzono z męką Chrystusa, przez co organizowanie hucznych ceremonii weselnych z pewnością nie cieszyło się dużą popularnością²⁸. Czwartek również był dość rzadko wybierany (7,2%), organizacja uroczystości weselnej w ten dzień niosła zapewne ryzyko przeciągnięcia zabawy do piątku, co kolidowałoby z postnym charakterem dnia Męki Pańskiej.

Tabela 2. Tygodniowy rozkład ślubów w parafii Nowy Korczyn w latach 1751–1800

Lata	Dzień tygodnia zawarcia związku małżeńskiego							Ogółem	
	pon.	wt.	śr.	czw.	pt.	sob.	nd.	wskaźnik	N
1751–1760	91	39	20	67	20	91	372	700	177
1761–1770	83	72	28	44	20	95	358	700	176
1771–1780	185	77	27	50	9	40	312	700	155
1781–1790	155	52	17	59	28	110	279	700	203
1791–1800	328	51	33	33	22	18	215	700	192
Razem (wskaźnik)	171	57	25	50	20	72	305	700	903
Razem (N)	220	74	32	65	26	93	393	–	–
Razem (%)	24,4	8,2	3,5	7,2	2,9	10,3	43,5	100,0	–

Źródło: opracowanie własne na podstawie ADK, Księgi metrykalne parafii Nowy Korczyn, sygn. 26, sygn. 27, sygn. 28. Objaśnienia: N – liczba.

²⁶ M. Górny, *Zawarcie małżeństwa na wsi pałuckiej w XVIII wieku: parafia szaradowska*, „Genealogia. Studia i materiały historyczne” 1996, t. 7, s. 73; C. Kukło, *Demografia*, s. 300.

²⁷ Podobne obserwacje poczyniono w położonej w Galicji parafii Krasne. Od końca XVIII w. niedziela zaczęła tracić tam na popularności na rzecz poniedziałku, wtorku czy środy (S. Rejman, *Krasne – dzieje demograficzne miejscowości od 1786 roku do drugiej połowy XIX wieku na podstawie ksiąg metrykalnych*, „Resovia Sacra” 2018, t. 25, s. 381).

²⁸ C. Kukło, *Demografia*, s. 302; S. Rejman, *Ludność*, s. 164.

Baza danych ślubów umożliwia również ich zestawienie według dni tygodnia oraz konfiguracji związków ze względu na stan cywilny małżonków (tabela 3)²⁹. Analiza parafii Nowy Korczyn prowadzi do następujących wniosków. W przypadku małżeństw pierwszych (kawalera z panną) niedzielę na dzień ślubu wybierano nieznacznie częściej (42,7%) niż w sytuacji, kiedy przed ołtarzem stała para składająca się z przynajmniej jednej osoby w stanie wdowim (39,4%). Być może miejscowi narzeczeni, jeśli jedno z nich (lub oboje) miało już za sobą wcześniejsze małżeństwo, rzadziej rozważali nadanie ceremonii szczególnej uroczystości poprzez jej organizację w niedzielę³⁰. Zauważono też, że pary składające się z przynajmniej jednej osoby w stanie wdowim rzadziej decydowały się na małżeństwa w poniedziałki, niż czynili to kawalerowie i panny. W parafii nowokorczyńskiej w drugiej połowie XVIII w. nie stwierdzono więc istotnych zależności między dniami tygodnia, w których zawierano śluby, a stanem cywilnym małżonków.

Tabela 3. Tygodniowy rozkład ślubów w parafii Nowy Korczyn w latach 1751–1800 z uwzględnieniem stanu cywilnego nowożeńców

Konfiguracja związku	Dzień tygodnia zawarcia związku małżeńskiego							Ogółem	
	pon.	wt.	śr.	czw.	pt.	sob.	nd.	wskaźnik	N
A	223	49	29	49	20	31	299	700	358
B	93	35	35	93	59	93	292	700	60
C	249	76	14	21	7	42	291	700	101
D	193	65	32	65	11	97	237	700	65
B + C + D	192	62	25	52	22	71	276	700	226

Źródło: opracowanie własne na podstawie ADK, Księgi metrykalne parafii Nowy Korczyn, sygn. 26, 27, 28. Objasnienia: A – kawaler + panna; B – kawaler + wdowa; C – wdowiec + panna; D – wdowiec + wdowa; N – liczba.

²⁹ Nieliczne badania, które analizowały związek między dniem tygodnia, w którym zawarto małżeństwo, a stanem cywilnym nupturientów lub ich pozycją społeczno-zawodową, nie wykazały żadnych zależności; por. C. Kukło, *Demografia*, s. 303; D. Daszkiewicz-Ordylowska, *Śluby*, s. 57; J. Spychała, *Śluby*, s. 16.

³⁰ Podobne wnioski: K. Kołodziejczyk, *Ludność*, s. 184.

Stan cywilny małżonków

Systematyczne odnotowywanie w metrykach ślubu informacji o stanie cywilnym małżonków nie było regułą aż do końca epoki przedrozbiorowej³¹. Dopiero wprowadzenie pod koniec XVIII stulecia tabelarycznego formularza metryk spowodowało, że te dane zaczęto regularnie odnotowywać³². W przypadku zapisów ślubów parafii Nowy Korczyn z lat 1751–1800 569 (63,6%) zawiera informacje o stanie cywilnym obojga nupturientów, 35 (3,8%) jedynie o stanie cywilnym pana młodego, 109 (11,8%) tylko o stanie cywilnym panny młodej, a 190 (20,8%) zapisów nie zawiera żadnych informacji na temat stanu cywilnego któregokolwiek z małżonków. Duchowni sporządzający wpisy w księgach metrykalnych stosowali odpowiednie określenia dotyczące stanu cywilnego nupturientów³³. Biorąc pod uwagę 569 zapisów kompletnych pod względem określenia w nich stanu cywilnego obojga nupturientów³⁴, można stwierdzić, że większość związków (61,9%) zawartych w parafii nowokorczyńskiej w drugiej połowie XVIII w. stanowiły małżeństwa pierwsze, czyli kawalera z panną (tabela 4). Liczba takich związków w badanej parafii w każdym wyodrębnionym 10-leciu zawsze stanowiła przynajmniej połowę małżeństw. Związki te dominowały wówczas na terenie Rzeczypospolitej, stanowiąc zazwyczaj od 2/3 do 3/4 ogólnej liczby ślubów³⁵. Jednak w miastach, z powodu wyższej umieralności, związki małżeńskie trwały zdecydowanie krócej niż na wsiach³⁶, dlatego w parafiach miejskich odsetek związków powtórnych

³¹ Podobnie: tamże, s. 194; C. Kukło, *Rodzina*, s. 178; A. Siłuch, *Rejestracja metrykalna ślubów w parafii Ostrów Mazowiecka w XVII w.*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 1983, t. 14, s. 81; M. Wyżga, *Parafia Raciborowice od XVI do końca XVIII wieku: studium o społeczności lokalnej*, Kraków 2011, s. 170.

³² K. Kołodziejczyk, *Ludność*, s. 194, przyp. 92.

³³ W zapisach parafii nowokorczyńskiej używano następujących określeń: *iuvēnis* i *adolescens* (na określenie kawalera), *viduus* (wdowiec), *virgo* (panna) oraz *vidua* (wdowa). Zdarzały się jednak przypadki, w których żadne z tych określeń nie zostało użyte, a przekazywano informację o kolejności zawieranego małżeństwa za pomocą zwrotów: *Imi voti* (oznaczające kawalera lub pannę) oraz *2di voti* (drugie małżeństwo, a więc wdowiec lub wdowa). W jednym przypadku użyto także określenia *3di voti* (trzecie małżeństwo).

³⁴ Liczba ta stanowi wymagany procentowy odsetek (50%) ślubów, w których odnotowano stan cywilny, co sprawia, że badanie to ma charakter reprezentatywny; por. M. Wyżga, *Parafia Raciborowice*, s. 170.

³⁵ C. Kukło, *Demografia*, s. 284.

³⁶ Tamże, s. 285; P. Guzowski, *Badania demograficzne nad rodziną wiejską w okresie staropolskim*, w: *Struktury demograficzne rodziny na ziemiach polskich do połowy XX wieku. Przegląd badań i problemów*, red. P. Guzowski, C. Kukło, Białystok 2014, s. 11–31.

zwykle był zauważalnie wyższy niż w wiejskich³⁷, czy wręcz wzrastał wraz z wielkością ośrodka³⁸. Należy więc dodać, że odsetek małżeństw pierwszych uzyskany w przypadku miejsko-wiejskiej parafii nowokorczyńskiej wpisuje się bardziej w wyniki badań nad parafiami wiejskimi niż miejskimi³⁹.

Tabela 4. Związki małżeńskie zawarte w parafii Nowy Korczyn w latach 1751–1800 według konfiguracji stanu cywilnego nowożeńców

Lata	Ogółem		Konfiguracja stanu cywilnego nowożeńców							
			K + P		K + W		W + P		W + W	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1751–1760	51	100,0	28	54,9	5	9,8	10	19,6	8	15,7
1761–1770	109	100,0	65	59,6	8	7,3	20	18,4	16	14,7
1771–1780	143	100,0	87	60,8	14	9,8	27	18,9	15	10,5
1781–1790	81	100,0	47	58,0	10	12,3	13	16,1	11	13,6
1791–1800	185	100,0	125	67,6	19	10,3	28	15,1	13	7,0
Razem	569	100,0	352	61,9	56	9,8	98	17,2	63	11,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie ADK, Księgi metrykalne parafii Nowy Korczyn, sygn. 26, 27, 28. Objasnienia: K + P – kawaler + panna; K + W – kawaler + wdowa; W + P – wdowiec + panna; W + W – wdowiec + wdowa; N – liczba.

Kwestię struktury związków małżeńskich według stanu cywilnego nupturientów należy rozpatrywać także w kontekście chronologicznym. Najmniej ślubów pierwszych zanotowano w latach 1751–1760 oraz 1771–1780. Okresy charaktery-

³⁷ M. Górny, *Zawarcie małżeństwa*, s. 86–87; C. Kukło, *Demografia*, s. 284; B. Puczyński, *Ludność Brzeżan i okolicy w XVII i XVIII wieku. Cz. II, „Przeszłość Demograficzna Polski”* 1972, t. 5, s. 20–22, tab. 3.

³⁸ C. Kukło, *Rodzina*, s. 178. Podał to w wątpliwość P. Miodunka, *Spółeczność*, s. 385, przyp. 61.

³⁹ Przykładowo w miastach odsetek małżeństw pierwszych wynosił: Kazimierz pod Krakowem (w latach 1691–1800) – 54% (K. Kołodziejczyk, *Ludność*, s. 195, wykres 11); Warszawa (1740–1799) – 66,6% (C. Kukło, *Rodzina*, s. 178); parafia św. Jakuba w Toruniu 1746–1793 – 53% (K. Górny, *Ze studiów nad stosunkami ludnościowymi Torunia w XVIII w.*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Historia” 1977, t. 74, s. 93); Wieliczka 1780–1799 – 61% (J. Pieczara, *Ludność miasta Wieliczki w latach 1591–1788. Studium historyczno-demograficzne protoindustrialnego miasta górniczego*, Kraków 2024, s. 123, wykres 19); Wieleń (druga połowa XVIII w.) – 71% (E. Brodnicka, *Ludność parafii Wieleń nad Notecią w drugiej połowie XVIII w.*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 1968, t. 2, s. 189). W parafiach wiejskich odnotowano: Raciborowice (1772–1795) – 65,99% (M. Wyżga, *Parafia Raciborowice*, s. 170); Bielawa (1766–1830) – 91,7% (T. Krotla, *Ludność parafii bielawskiej w latach 1766–1830 (na podstawie ksiąg metrykalnych)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1991, t. 46, nr 4, s. 417); Brzeżany (1641–1800) – 85,2% (B. Puczyński, *Ludność*, s. 22–23, tabela 3).

zujące się stosunkowo dużym odsetkiem związków powtórnych wyglądają szczególnie interesująco. Wysoki udział małżeństw powtórnych wskazuje, że na skutek wysokiej umieralności współmałżonków, spowodowanej epidemiami czy klęskami żywiołowymi na lokalnym rynku małżeńskim pozostawała stosunkowo duża liczba osób owdowiałych⁴⁰. Ówczesna rodzina była nie tylko podstawową komórką społeczną, lecz także jednostką gospodarczą, dlatego wdowcy i wdowy z pewnością byli zainteresowani jak najszybszym zawarciem nowego związku małżeńskiego⁴¹. Istotnie, dane pochodzące z ksiąg pogrzebów parafii Nowy Korczyn wskazują, że w latach 1751–1760 oraz 1771–1780⁴² mieliśmy do czynienia z wysokim udziałem zgonów osób w wieku produkcyjnym (w wieku 15–64 lat)⁴³. Oznacza to, że w obrębie społeczności parafialnej pojawiła się wówczas większa niż zazwyczaj liczba osób wdowich.

Kolejnym krokiem w analizie struktury związków małżeńskich według stanu cywilnego nupturientów jest omówienie popularności pozostałych trzech typów małżeństw. Zaraz po małżeństwach pierwszych najczęściej zawierane były związki wdowców z pannami (17,2%). Z kolei udział związków wdów z kawalerami wynosił jedynie 9,8%. Oznacza to oczywiście, że mężczyźni znacznie łatwiej i częściej zakładali nowe rodziny⁴⁴. Jednak kobiety mogły po prostu nie być zainteresowane ponownym związkiem. Wiadomo, że w ówczesnych miastach istniał tzw. rynek wdów – kobiety po śmierci męża często pozostawały samotne aż do końca życia⁴⁵. W miastach miały one większy dostęp do alternatywnych źródeł utrzymania,

⁴⁰ C. Kukło, *Demografia*, s. 284.

⁴¹ P. Guzowski, *Badania*, s. 19; M. Kołacz-Chmiel, *Mulier honesta et laboriosa. Kobieta w rodzinie chłopskiej późnośredniowiecznej Małopolski*, Lublin 2018, s. 254; M. Wyżga, *Parafia Raciborowice*, s. 170–171.

⁴² Dane opracowano na podstawie dwóch ksiąg pogrzebów parafii Nowy Korczyn – z lat 1628–1794 oraz 1798–1810: Archiwum Diecezjalne w Kielcach (dalej: ADK), Księgi metrykalne parafii Nowy Korczyn, sygn. 31, 32. W kolejnych dziesięcioleciach drugiej połowy XVIII w. udział osób zmarłych w wieku 15–64 lat wynosił: 1751–1760 – 31%, 1761–1770 – 29%, 1771–1780 – 35,1%, 1781–1790 – 28,5%, 1791–1800 – 25,4%. W latach 1751–1800 odsetek wynosił 29,3%.

⁴³ Stosowany w demografii podział ludności według grup typu ekonomicznego opracował Louis Henry; C. Kukło, *Demografia*, s. 139; A. Perrenoud, *La population de Genève du seizième au début du dix-neuvième siècle*, Genève 1979, s. 93.

⁴⁴ C. Kukło, *Rodzina*, s. 181–187; tenże, *Demografia*, s. 285; K. Kołodziejczyk, *Rodzina* (...) (cz. 2), s. 82–87; tenże, *Ludność*, s. 359–368; J. Pieczara, *Ludność*, s. 295.

⁴⁵ Zob. C. Kukło, *Kobieta samotna w społeczeństwie miejskim u schyłku Rzeczypospolitej szlacheckiej. Studium demograficzno-społeczne*, Białystok 1998, s. 91–143; tenże, *Społeczno-demograficzny cykl życia człowieka w mieście staropolskim u schyłku XVIII wieku*, „Roczniki Dziejów Społeczno-Gospodarczych” 2002, t. 62, s. 91. Wyższy odsetek wdów niż wdowców

takich jak handel, rzemiosło czy pomoc krewnych⁴⁶. Status wdowy oznaczał również dużą samodzielność⁴⁷. O ile więc w miastach wiele wdów nie wchodziło ponownie w związki małżeńskie, o tyle na wsiach wdowcy znacznie częściej się żenili. Niewielu z nich po śmierci żony decydowało się samodzielnie prowadzić gospodarstwo (które najwydajniej funkcjonowało przecież dzięki pracy całej rodziny) czy wziąć na siebie ciężar wychowania nierzadko liczego potomstwa⁴⁸. Kandydatek, często dużo młodszych od wdowca, widzących w takim procederze zabezpieczenie bytowe z pewnością nie brakowało⁴⁹. Wpływało to na strukturę populacji według stanu cywilnego, ograniczając liczbę kobiet pozostających samotnie. Rozkład zaobserwowany w parafii nowokorczyńskiej – o charakterze miejsko-wiejskim – można uznać za wynik współistnienia obu tych czynników.

Wiek małżonków

Wiek małżonków w chwili zawarcia małżeństwa miał kluczowy wpływ na strukturę rodziny, jej wielkość czy dynamikę demograficzną populacji (przyrost i ubytek ludności)⁵⁰, nic więc dziwnego, że demografowie historyczni zwracają szczególną uwagę na ten aspekt⁵¹. Przedrozbiorowe księgi metrykalne zazwyczaj nie zawierały informacji o wieku nupturientów, a jeśli już je podawały, to był to najczęściej tzw. wiek deklarowany, który jednak najczęściej nie był zgodny z rzeczywistym wiekiem osób mających zawrzeć związek małżeński⁵². Dlatego

w populacji odnotowano przykładowo: tenże, *Rodzina*, tabl. 7; J. Pieczara, *Ludność*, wykres 49 oraz 50; K. Kołodziejczyk, *Ludność*, tabela 6.

⁴⁶ C. Kuklo, *Kobieta samotna*, s. 178–179; M. Bogucka, *Women and Economic Life in the Polish Cities During the 16th–17th Centuries*, w: *La donna nell'economia. Secoli XIII–XVIII*, ed. S. Cavaciocchi, Prato 1990, s. 185; A. Karpiński, *Przekupki, kramarki, straganiarki. Zakres feminizacji drobnego handlu w miastach polskich w drugiej połowie XVI i w XVII wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1990, t. 38, nr 1–2, s. 81–91.

⁴⁷ B. Popiołek, *Woli mojej ostatniej testament ten... Testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku*, Kraków 2009, s. 221; A. Karpiński, *Kobieta w mieście polskim w drugiej połowie XVI i w XVII wieku*, Warszawa 1995, s. 206.

⁴⁸ M. Wyżga, *Homo movens*, s. 143.

⁴⁹ Tamże, s. 185.

⁵⁰ P. Guzowski, *Badania*, s. 17.

⁵¹ M. Górny, *Wiek nowożeńców w parafii Radzionków w latach 1851–1870*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1981, t. 36, nr 4, s. 573.

⁵² M. Górny, *Zawarcie małżeństwa*, s. 75–76; B. Puczyński, *Ludność*, s. 26–28; K. Kołodziejczyk, *Ludność*, aneks 21.

w badaniu wieku małżonków nowokorczyńskich kluczowe okazało się zastosowanie metody rekonstrukcji rodzin⁵³, która zaowocowała ustaleniem rzeczywistego wieku ślubu na podstawie metryk chrztów dla 35,7% nowożeńców⁵⁴.

Przeciętny wiek zawarcia małżeństwa należy rozpatrywać w powiązaniu ze stanem cywilnym nupturientów (tabela 5)⁵⁵. Mężczyźni po raz pierwszy wstępowali w związki małżeńskie, gdy mieli przeciętnie 27 lat, jednak kawalerowie z miasta czynili to w nieco młodszym wieku niż mieszkańcy parafialnych wsi. Z kolei panny wstępowały na ślubny kobierzec średnio w wieku 22 lat, przy czym dziewczęta ze wsi były przeciętnie młodsze o ok. 1,5 roku od tych z miasta. Choć przeciętny wiek zawierania małżeństw pierwszych odgrywa kluczową rolę w demografii, nie można pominąć znaczenia wieku, w jakim osoby owdowiałe wstępowały w związek małżeński. Średni wiek wdowców wyniósł nieco ponad 39 lat, wdów zaś ok. 30,5 roku⁵⁶. Średnio więc wdowcy, w skali całej parafii, byli starsi od wdów o prawie 9 lat.

Tabela 5. Średnia arytmetyczna wieku nowożeńców w parafii Nowy Korczyn w latach 1751–1800

Wyszczególnienie	Nowy Korczyn		Wsie		Parafia ogółem	
	N ślubów	śr. a.	N ślubów	śr. a.	N ślubów	śr. a.
Kawalerowie	83	26,1	43	26,5	200	27,0
Panny	94	22,1	55	20,6	243	22,1
Wdowcy	10	39,6	9	34,1	54	39,4
Wdowy	6	31,6	4	28,0	25	30,5
Razem M	93	27,6	52	27,8	254	29,6
Razem K	100	22,7	59	21,1	268	22,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie ADK, Księgi metrykalne parafii Nowy Korczyn, sygn. 26, 27, 28. Objasnienia: śr. a. – średnia arytmetyczna wieku; N – liczba; M – mężczyźni; K – kobiety. Uwaga: wiek rzeczywisty.

⁵³ W polskiej nauce demografii historycznej większość analiz dotyczących wieku zawierania ślubów wykonano na podstawie tzw. wieku deklarowanego; C. Kuklo, *Demografia*, s. 279, tabela 55.

⁵⁴ Tamże, s. 278. Rekonstrukcji wieku poddano zapisy ślubów całego analizowanego okresu (1751–1800), mimo że w przypadku wpisów z lat 1797–1800 nowożeńcy deklarowali swój wiek.

⁵⁵ C. Kuklo, *O potrzebie intensyfikacji badań nad strukturami demograficznymi rodzin na ziemiach polskich do początku XX wieku*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2015, t. 37, nr 1, s. 22.

⁵⁶ Z uwagi na niewielką liczbę przypadków wdowców i wdów odpowiednio z miasta oraz ze wsi nie można wyciągnąć szerszych wniosków dotyczących wieku, w jakim wstępowali w związki małżeńskie.

Kwestię wieku zawarcia małżeństwa w społecznościach preindustrialnych należy również rozpatrywać przez pryzmat koncepcji demograficznej zaproponowanej przez Johna Hajnala w latach sześćdziesiątych XX w., zakładającej występowanie dwóch modeli małżeństwa: zachodnio- i wschodnioeuropejskiego⁵⁷. Hajnal zakwalifikował ziemie polskie do tego drugiego, który charakteryzował się m.in. dość młodym wiekiem obu nowożeńców przy pierwszym ślubie, wynoszącym w przypadku kobiet niecałe 20 lat, a w przypadku mężczyzn niewiele więcej. W świetle uzyskanych wyników możemy uznać, że średni wiek nowożeńców w parafii nowokorczyńskiej wpisuje się w typowy dla społeczności zachodnioeuropejskich wzorzec. Zgodnie z modelem Hajnala w tych społeczeństwach pierwsze małżeństwo zawierali mężczyźni w wieku 25–27 lat, a kobiety między 23 a 25 rokiem życia.

Ruchliwość terytorialna nupturientów

Obserwacja ruchliwości terytorialnej nupturientów wpisuje się w badania nad procesami mobilności przestrzennej⁵⁸. Migracje podejmowane w związku z poszukiwaniem zatrudnienia często kończyły się zawarciem małżeństwa z dala od rodzinnych stron⁵⁹. Niestety, jedną z istotnych wad staropolskiej rejestracji metrykalnej ślubów jest brak wystarczających informacji na temat rekrutacji terytorialnej nupturientów. W metrykach ślubów parafii Nowy Korczyn rzadko zapisywano informacje na temat pochodzenia terytorialnego nowożeńców⁶⁰. W przypadku mężczyzn uczyniono to odnośnie do 172 z nich (19%), kobiet zaś – 104 (11,5%). Posługując się wspomnianą już metodą rekonstrukcji rodzin ustalono dodatkowo na podstawie ksiąg chrztów pochodzenie terytorialne 298 osób (109 mężczyzn oraz 189 kobiet). W sumie dysponujemy więc danymi odnośnie do 574 nupturientów (31,8% ogółu) – 31,1% mężczyzn oraz 32,4% kobiet. Należy dodać, że do zaprezentowanych danych, ze względu na duży odsetek osób, przy których nie odnotowano miejsca pochodzenia, należy podchodzić z daleko idącą

⁵⁷ J. Hajnal, *European Marriage Patterns in Perspective*, w: *Population in History. Essays in Historical Demography*, eds D.V. Glass, D.E.C. Eversley, London 1965, s. 101–143.

⁵⁸ C. Kukło, *Demografia*, s. 291.

⁵⁹ A. Walaszek, *Migracje Europejczyków. 1650–1914*, Kraków 2007, s. 46.

⁶⁰ Brak systematycznych informacji o rekrutacji terytorialnej nupturientów jest jednym z mankamentów staropolskiej rejestracji metrykalnej ślubów; K. Kołodziejczyk, *Ludność*, s. 204.

ostrożnością w wyciąganiu szerszych wniosków⁶¹. Warto również zwrócić uwagę na charakter notacji nazw miejscowości w metrykach ślubów. Badania wykazały, że miejscowość zapisana przy nazwisku nupturienta mogła oznaczać zarówno jego miejsce urodzenia, jak i miejsce ostatniego pobytu⁶², które często stanowiło jedynie etap wędrówki migranta⁶³. Cezary Kukło słusznie określił to jako bardziej „formalny niż rzeczywisty” obraz rekrutacji terytorialnej małżonków⁶⁴.

Niemal co 20 nupturient, który zawarł ślub w parafii Nowy Korczyn, rekrutował się spoza tej społeczności (tabela 6). Zdecydowanie większy odsetek osób napływowych występował wśród mężczyzn (9,5%) niż wśród kobiet (1,1%) – wynikało to z tzw. przymusu parafialnego, który zobowiązywał panny młode do zawierania małżeństw w rodzinnej parafii⁶⁵. Podobne tendencje zaobserwowano w przypadku innych ośrodków⁶⁶. Wartość odsetka nowożeńców z zewnątrz może stanowić barometr atrakcyjności danego miejsca, ale jednocześnie może być także wynikiem jakości źródła⁶⁷. Warto nadmienić, że w świetle dostępnych danych porównawczych dobór małżonków w miejsko-wiejskiej parafii Nowy Korczyn cechował się dość dużym poziomem endogamii, dość typowym dla parafii wiejskich⁶⁸.

⁶¹ Podobna uwaga: M. Żmijewska, *Ludność parafii tyskiej od 1749 roku do połowy XIX wieku w świetle ksiąg metrykalnych. Studium demograficzno-społeczne*, Katowice 2007, praca doktorska, s. 102.

⁶² M. Wyżga, *Homo movens*, s. 119–120.

⁶³ S. Gierszewski, *Obywatele miast Polski przedrozbiorowej*, Warszawa 1973, s. 125; S. Kowalska-Glikman, *Ruchliwość społeczna i zawodowa mieszkańców Warszawy w latach 1845–1861: na podstawie akt stanu cywilnego*, Wrocław 1971, s. 49; M. Wyżga, *Mobilność i migracje chłopów do miast polskich doby preindustrialnej. Z badań nad mikroregionem krakowskim*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2015, t. 37, nr 2, s. 101. Przykłady migrantów przytacza K. Kołodziejczyk, *Ludność*, s. 204–206.

⁶⁴ C. Kukło, *Demografia*, s. 293.

⁶⁵ Gdyby uwzględnić tylko nowożeńców, w których przypadku udało się ustalić miejscowość pochodzenia, odsetek napływowych panów młodych wyniósłby 30,6%, a panien młodych 3,4%. Ogólnie „obcy” małżonkowie stanowiliby 16,7%.

⁶⁶ Przykładowo: B. Puczyński, *Ludność*, s. 18; M. Żmijewska, *Ludność*, s. 100–101.

⁶⁷ A. Siłuch, *Rejestracja*, s. 91–92.

⁶⁸ W parafiach wiejskich dobór małżonków ograniczał się często do jednej wsi lub parafii, a śluby z osobami z zewnątrz zawierano rzadko (C. Kukło, *Demografia*, s. 291–292; M. Wyżga, *Parafia Raciborowice*, s. 159). W miastach, szczególnie dużych, mieliśmy do czynienia zwykle z większym niż na wsiach udziałem nupturientów pozaparafialnych (D. Daszkiewicz-Ordyłowska, *Śluby*, s. 66; K. Kołodziejczyk, *Ludność*, s. 508, aneks 22; P. Kwapulińska, *Śluby*, s. 99; J. Spychała, *Śluby*, s. 32).

Tabela 6. Odsetek nupturientów pochodzących spoza parafii Nowy Korczyn w latach 1751–1800

Lata	N ślubów	Nupturienci ze znanym pochodzeniem terytorialnym		Nupturienci spoza parafii Nowy Korczyn					
				M		K		ogółem	
		N	%	N	%	N	%	N	%
1751–1760	177	82	23,2	18	10,2	1	0,6	19	5,4
1761–1770	176	58	16,5	20	11,4	4	2,3	24	6,8
1771–1780	155	64	20,6	6	3,9	–	–	6	1,9
1781–1790	203	149	36,7	15	7,4	1	0,5	16	3,9
1791–1800	192	221	57,6	27	14,1	4	2,1	31	8,1
Razem	903	574	31,8	86	9,5	10	1,1	96	5,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie ADK, Księgi metrykalne parafii Nowy Korczyn, sygn. 26, 27, 28. Objasnienia: N – liczba; M – mężczyźni; K – kobiety.

Interesująco wygląda kwestia doboru par małżeńskich w zależności od miejsca pochodzenia nupturientów. Do analizy tego zjawiska wykorzystano dane dotyczące 181 par małżeńskich, w których przypadku zapisano miejscowości zarówno pana młodego, jak i panny młodej (próba badawcza stanowiła 19,9% ślubów zawartych w latach 1751–1800 w badanej parafii). Śluby, w których podano miejscowość pochodzenia tylko jednego małżonka lub nie wskazano miejscowości pochodzenia żadnego z nich, zakwalifikowałem do kategorii małżeństw o nieustalonym pochodzeniu nowożeńców. Zbiór 181 par uznałem za 100% danych⁶⁹. Dominowały śluby zawarte w obrębie parafii, które stanowiły niemal 70% małżeństw (tabela 7). Niemal połowę tych związków zawarto pomiędzy mieszkańcami tej samej miejscowości parafialnej. Dość charakterystyczne, że dużo większy odsetek stanowiły małżeństwa zawarte pomiędzy parafiankami nowokorczyńskimi a przybyszami spoza parafii niż śluby parafian z przybyszkami. Mała liczba ślubów zawieranych przez parafianina z przybyszką wynika z faktu, że według prawa kanonicznego ceremonia ślubu panny młodej musiała odbywać się wyłącznie w kościele parafialnym, do którego należała⁷⁰. Związki zawarte pomiędzy osobami przybyłymi spoza parafii stanowiły 1,6%.

⁶⁹ Podobnie: K. Kołodziejczyk, *Ludność*, s. 208.

⁷⁰ C. Kukło, *Demografia*, s. 293; K. Kołodziejczyk, *Ludność*, s. 207.

Tabela 7. Małżeństwa zawarte w parafii Nowy Korczyn w latach 1751–1800 ze względu na pochodzenie nowożeńców

Małżeństwo zawarte	N	%
w obrębie parafii (w obrębie jednej miejscowości parafialnej)	123 (64)	68,1 (35,4)
między parafianką i mężczyzną spoza parafii	49	27,1
między parafianinem i kobietą spoza parafii	6	3,2
między dwiema osobami spoza parafii	3	1,6
Razem	181	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie ADK, Księgi metrykalne parafii Nowy Korczyn, sygn. 26, 27, 28. Objaśnienia: N – liczba.

Miejscowości pozaparafialne, z których pochodzili nowożeńcy, zestawiono w tabeli 8 oraz na rysunku 3. Nowożeńcy biorący ślub w latach 1751–1800 najczęściej pochodzili z ośrodków najbliższych parafii Nowy Korczyn. Najwięcej nupturientów pochodziło ze wsi Brzostków, która była również siedzibą parafii. Wśród nowożeńców pozaparafialnych zdecydowanie dominowali ci (nieco ponad 3/4), którzy pochodzili z osad odległych maksymalnie o ok. 20 km od Nowego Korczyna. Posiadając informacje o miejscowościach, z których pochodzili nupturienti, mogłem obliczyć średnią odległość, jaką musieli oni przebyć, aby dotrzeć do Nowego Miasta Korczyna⁷¹. Średnia odległość migracji nowożeńców wyniosła 25,9 km (Mdn: 7,7 km). W przypadku mężczyzn było to 19,5 km (Mdn: 6,0 km), a kobiet – 80,5 km (Mdn: 28,3 km). Ograniczone spektrum danych porównawczych uniemożliwia osadzenie tych wyników w szerszej perspektywie terytorialnej i wyciągnięcie ogólnych wniosków. Ze względu na niewielką podstawę obliczeniową, szczególnie w przypadku kobiet (N = 10), do zaprezentowanych danych należy

⁷¹ Pomiarów dystansów dokonałem, wykorzystując możliwości serwisu internetowego Google Maps (Mapy Google). Dystanse migracji obliczyłem na podstawie najkrótszych tras pieszych, które według badaczy lepiej odzwierciedlają ówczesne pokonywane odległości niż odległości w linii prostej (J. Hayhoe, *Strangers and Neighbours: Rural Migration in Eighteenth-Century Northern Burgundy*, Toronto 2016, s. 30; M. Wyżga, *Homo movens*, s. 70, 353). Założyłem także, że główny układ współczesnych dróg jest zbliżony do tego z badanego okresu (M. Wyżga, *Homo movens*, s. 78). W przypadku odnotowania mało precyzyjnej lokalizacji (np. kraju – Rosja, lub regionu – Morawy) zrezygnowałem z ustalenia współrzędnych geograficznych, a tym samym wyłączyłem takie wpisy z analizy. W obliczeniach wziąłem pod uwagę miasta, wsie, przedmieścia oraz parafie. W kilku przypadkach nazwa miejscowości, z uwagi na swą powtarzalność, jednoznacznie nie wskazywała na konkretny ośrodek, w takiej więc sytuacji wybierałem najbliższą miejscowość (por. M. Wyżga, *Homo movens*, s. 78).

podchodzić z dużą ostrożnością przy wyciąganiu ogólnych wniosków. Można wskazać, że jeśli chodzi o średnią odległość migracji nowożeńców, to podobny wynik uzyskano dla miasta Kazimierza pod Krakowem w latach 1691–1800 (25,2 km; Mdn: 3,1 km)⁷² czy miejsko-wiejskiej parafii Ostrów Mazowiecka w XVII w. (20 km)⁷³. Badania wskazują, że parafie wiejskie cechowały się zazwyczaj, choć nie zawsze, napływem nowożeńców z dość bliskiej okolicy⁷⁴. Warto również zwrócić uwagę na wynik uzyskany w przypadku kobiet, który jest ponad czterokrotnie wyższy od odległości migracyjnej mężczyzn⁷⁵. Jak wynika z danych przedstawionych na rysunku 3, dominował napływ nowożeńców z południowego zachodu oraz zachodu.

Tabela 8. Pochodzenie nupturientów pozaparafialnych, którzy wzięli ślub w parafii Nowy Korczyn (1751–1800)

Nazwa	Kategoria	Odległość (km)	N nupturientów		
			M	K	M+K
Brzostków	wieś	7,8	11	2	13
Winiary (dziś Winiary Dolne)	wieś	3,2	9	–	9
Łęka	wieś	3,5	8	–	8
Sępichów	wieś	4,1	6	–	6
Górna Wola (dziś Górnówola)	wieś	4,7	5	–	5
Stary Korczyn	wieś	5,1	5	–	5
Strożyška	wieś	5,6	5	–	5
Ostrowce	parafia wiejska	6,0	4	–	4
Przemysłów	parafia wiejska	19,1	3	–	3
Borusowa	wieś	2,8	2	–	2
Busko	miasto	21,2	2	–	2
Kraków	przedmieście	74,6	1	1	2

⁷² K. Kołodziejczyk, *Ludność*, s. 213.

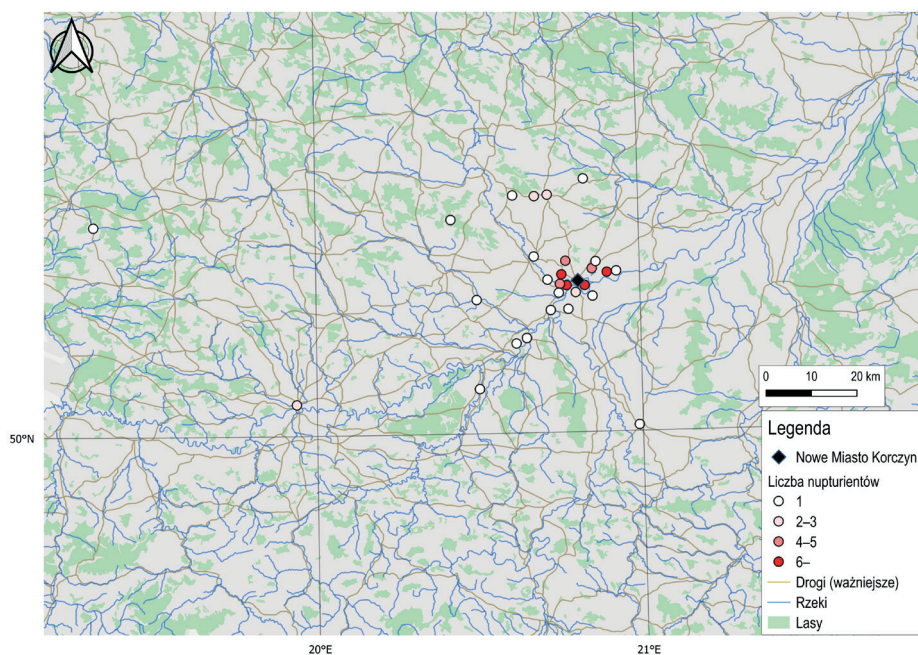
⁷³ A. Siłuch, *Rejestracja*, s. 93.

⁷⁴ M. Górny, *Zawarcie małżeństwa*, s. 89; M. Wyżga, *Parafia Raciborowice*, s. 161; tenże, *Homo movens*, s. 154–155.

⁷⁵ Z dotychczasowych badań wynika, że to przeważnie mężczyźni cechowali się dalszymi przemieszczeniami od kobiet (S. Kowalska-Glikman, *Ruchliwość*, s. 55–56; K. Kołodziejczyk, *Ludność*, s. 214). Wyjątkiem były migracje osób stanu wdowiego, nierzadko bowiem wdowy dokonywały dalszych migracji od mężczyzn (K. Kołodziejczyk, *Ludność*, s. 215, tabela 23; M. Wyżga, *Homo movens*, s. 155).

Nazwa	Kategoria	Odległość (km)	N nupturientów		
			M	K	M+K
Opatowiec	parafia miejska	9,7	2	–	2
Podlipie	wieś	8,8	1	1	2
Reichenbach	miasto	478	1	1	2
Wełecz	wieś	23,6	2	–	2
Błazowa	parafia wiejska	125	–	1	1
Błotna Wola	wieś	9,8	1	–	1
Cerekiew	parafia wiejska	38,4	1	–	1
Chruszczobród	miasto	132,0	1	–	1
Czarkowy	wieś	7,8	1	–	1
Gorzków	parafia wiejska	27,7	–	1	1
Gręboszów	wieś	8,3	1	–	1
Janina	wieś	27,1	1	–	1
Kazimierza Wielka	parafia miejska	25,9	1	–	1
Marzęcin	wieś	28,9	–	1	1
Morawy	region	b.d.	1	–	1
Opatowiec	miasto	9,7	1	–	1
Ostrowce	wieś	6,0	1	–	1
Przemysłów	wieś	19,1	1	–	1
Rosja	państwo	b.d.	1	–	1
Samocice	wieś	7,8	–	1	1
Senisławice	wieś	5,3	1	–	1
Stanisławice	wieś	21,1	1	–	1
Stare Brzesko	wieś	36,8	1	–	1
Tarnów	miasto	38,5	–	1	1
Warszawa	miasto	243,0	1	–	1
Wiślica	miasto	12,6	1	–	1
Wola Rogowska	wieś	21,9	1	–	1
Zagórzany	wieś	7,5	1	–	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie ADK, KMPNK, sygn. 26, 27, 28. Objaśnienia: km – kilometry; N – liczba; b.d. – brak danych.

Rysunek 3. Pochodzenie nupturientów pozaparaafialnych, którzy wzięli ślub w parafii Nowy Korczyn (1751–1800)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ADK, KMPNK, sygn. 26, 27, 28. Wykorzystano dane (warstwy źródłowe): Ziemie polskie Korony w XVI w. Przestrzenna baza danych, Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN, <https://atlasfontium.pl/ziemie-polskie-korony> (dostęp: 1.04.2025).

Dobór świadków ślubów

Zawarcie małżeństwa było ważnym wydarzeniem nie tylko w sferze rodzinnej czy religijnej, lecz także społeczno-towarzyskiej. Dobór świadków ślubu nie był z pewnością przypadkowy⁷⁶. Jego analiza winna więc ujawnić, zrekonstruować zasięg kontaktów społecznych i towarzyskich czy więzi zawodowe i rodzinne⁷⁷. Za świadków ślubu uważano ówczynie wszystkich obecnych w kościele podczas ceremonii⁷⁸, lecz w praktyce w metryce zapisywano najczęściej personalia dwóch

⁷⁶ S. Kowalska-Glikman, *Ruchliwość*, s. 110; M. Wyżga, *Homo movens*, s. 129; K. Kołodziejczyk, *Ludność*, s. 215–225.

⁷⁷ C. Kukło, *Demografia*, s. 303.

⁷⁸ M. Wyżga, *Parafia Raciborowice*, s. 167.

osób⁷⁹. W przypadku parafii nowokorczyńskiej w latach 1751–1800 możliwe było zidentyfikowanie 682 osób, które wystąpiły w charakterze świadków ślubów⁸⁰. Charakter zapisów metrykalnych najczęściej ogranicza się do podania imienia i nazwiska świadka, nie przekazując dokładniejszych informacji na jego temat⁸¹. Chociaż źródła, czy bardziej „oszczędność” w zapisie na temat osób świadkujących, nie pozwalają na szczegółową rekonstrukcję mechanizmu doboru świadków ślubów, stanowią podstawę do sformułowania ogólnych ustaleń w tej kwestii. Przy analizie dotyczącej doboru świadków ślubów posłużono się częściowo metodą rekonstrukcji rodzin⁸².

Z opracowanych danych wynika, że najczęściej do roli świadka ślubu w badanej parafii wybierano Franciszka Stawiarskiego, miejscowego dzwonnika kościelnego (42 razy). Częstą praktyką był ówczasie wybór na świadków ceremonii osób pełniących różne funkcję przy parafialnym kościele, najpewniej z racji ich dyspozycyjności⁸³. Jan Żabiński, organista, jako świadek zapisany został 22 razy, a inny dzwonnik Wojciech Ciepiel został wzmiankowany 20 razy.

Jak wynika z zebranych danych, dużą popularnością cieszyli się przedstawiciele mieszczaństwa, szczególnie zaś osoby pełniące funkcje w samorządzie miejskim. W zestawieniu obejmującym 25 najczęściej odnotowanych osób odnajdujemy więc: rajcę Antoniego Krupieńskiego (35 razy), rajcę Wojciecha Wilczeńskiego (24 razy), ławnika i rajcę Jana Majowskiego (21 razy), rajcę Sebastiana Zdziarskiego (19 razy), rajcę Andrzeja Barańskiego (18 razy), ławnika Macieja Łukaszowicza (18 razy), wójta nowokorczyńskiego Józefa Krzakowskiego (17

⁷⁹ Dane dwóch osób zapisano w 67,8% zapisów, jednej – 0,8%, trzech – 23%, czterech – 6,4%, pięciu – 1,8% czy sześciu – 0,2%.

⁸⁰ Ponad połowa zidentyfikowanych świadków (58,2%) wystąpiła w tej roli tylko raz w analizowanym okresie, 28,7% pełniło tę funkcję dwukrotnie, 17,2% trzykrotnie, 20,5% czterokrotnie, a 17% zostało odnotowanych jako świadkowie pięć lub więcej razy.

⁸¹ Na podobny problem zwrócili wcześniej uwagę: J. Siebel, *Ludność parafii bogucickiej (woj. śląskie) w latach 1738–1860 (na podstawie ksiąg metrykalnych)*, Katowice 2012, s. 131; D. Daszkiewicz-Ordyłowska, *Śluby*, s. 67; P. Kwapulińska, *Śluby*, s. 106; S. Rejman, *Ludność*, s. 166, przyp. 111; K. Kołodziejczyk, *Ludność*, s. 215–216. W przypadku zapisów metrykalnych parafii nowokorczyńskiej przy 229 (10,5%) świadkach odnotowano ich zawód lub pełnioną funkcję, a przy 284 (13,0%) predykaty stanowe. Zaledwie dwa razy poinformowano w metryce o pokrewieństwie, lecz nie w stosunku do któregoś z nupturientów. Rzadko zapisano informacje o więzach towarzyskich z nowożeńcami, tylko w przypadku 10 świadków określono ich związek z którymś z nupturientów jako *vicinus* („sąsiad”).

⁸² Z uwagi na wspomniane już braki w notowaniu takich szczegółów jak stan społeczny, zawód i miejscowość zamieszkania świadka, uzupełniono te luki na podstawie innych metryk, w których konkretne osoby zostały bardziej szczegółowo odnotowane.

⁸³ Podobnie: M. Wyżga, *Homo movens*, s. 131; K. Kołodziejczyk, *Ludność*, s. 219.

razy), ławnika i rajcę Jakuba Morsztynkiewicza (17 razy) czy ławnika i rajcę Pawła Tarczeńskiego (16 razy). Udało się zidentyfikować także parafialną elitę wiejską w postaci wójtów wsi Grotniki: Jana Żaka (23 razy) oraz Jakuba Żaka (21 razy), najprawdopodobniej spokrewnionych. Podstawowym kryterium wyboru świadka ślubu mogła więc być pozycja społeczna jaką zajmował, a udział takowego w uroczystości z pewnością dodawał splendoru całemu wydarzeniu. Jeśli wziąć pod uwagę zawody czy funkcje odnotowane przy nazwiskach świadków, to najczęściej pojawiają się takie jak rajca czy burmistrz (45 razy), wójt (25 razy), nieco dalej ławnik (13 razy).

Zebrane dane pozwoliły również na porównanie stanu społecznego pana młodego i świadków (tabela 9). Analiza dowiodła, że dobór świadków najczęściej zamykał się wewnątrz jednego stanu społecznego⁸⁴. Najbardziej widoczne było to w przypadku ślubów mieszczan (zarówno rzemieślników, jak i urzędników), gdzie najczęściej świadkowie reprezentowali właśnie tę warstwę społeczną (78,8%). W nieco mniejszym stopniu widoczne było to także na ślubach przedstawicieli warstwy chłopskiej (61,4%), jednak w ich przypadku duży odsetek świadków stanowili przedstawiciele mieszczaństwa (17,9%)⁸⁵. Jeśli chodzi o śluby szlachty, to 56,7% świadkujących na nich osób wywodziła się z tej warstwy. Ponadto widoczny był tutaj duży udział mieszczaństwa (23,3%). Nie byli to przeważnie zwykli rzemieślnicy lub przedmieszczanie, lecz przedstawiciele władz miejskich (rajcy czy ławnicy). Nie świadkowali natomiast na ślubach warstwy szlacheckiej chłopci.

⁸⁴ Podobnie: J. Siebel, *Ludność*, s. 132–135; M. Wyżga, *Parafia Raciborowice*, s. 166–167; S. Kowalska-Glikman, *Ruchliwość*, s. 128–129; L. Wiatrowski, *Stosunki wzajemne oraz mobilność chłopów górnośląskich w świetle ksiąg ślubów wybranych parafii w XIX wieku*, w: *Studia nad przemianami społecznymi na Górnym Śląsku w XIX i na początku XX wieku*, red. L. Wiatrowski, Wrocław 1986, s. 49–52.

⁸⁵ Zdarzyło się, że na ślubie chłopów świadkował szlachcic. Na ślubie „pracowitych” Wojciecha Szymczyka i Reginy Porębszczonki z Grotnik, który odbył się 31 lipca 1762 r., świadkował „szlachetny pan” Błażej Wolski (administrator tamtejszego majątku); ADK, Księgi metrykalne parafii Nowy Korczyn, sygn. 26, s. 192.

Tabela 9. Dobór świadków ślubów w parafii Nowy Korczyn (1751–1800)

Stan społeczny pana młodego	N ślubów	Par świadków z tego samego stanu społecznego (%)	Świadkowie ślubu (%)					
			sz.	m.	ch.	poz.	nn.	Ogółem
Szlachta	15	40,0	56,7	23,3	–	3,3	16,7	100,0
Mieszczanie (wszyscy)	40	65,0	5,0	78,8	4,9	11,3	–	100,0
Mieszczanie (rzemieślnicy)	30	70,0	–	81,7	6,6	11,7	–	100,0
Mieszczanie (urzędnicy)	10	50,0	20,0	70,0	–	10,0	–	100,0
Chłopi	70	48,6	–	17,9	61,4	4,3	16,4	100,0
Pozostali	30	6,7	3,3	60,0	8,3	11,7	16,7	100,0
Razem	155	43,9	7,4	42,3	30,6	7,4	12,3	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie ADK, KMPNK, sygn. 26, 27, 28. Objasnienia: sz. – szlachta; m. – mieszczenie; ch. – chłopi; poz. – pozostali; nn. – nieznanany stan społeczny; N – liczba.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza umożliwiła ukazanie wzorców zawierania małżeństw w parafii Nowy Korczyn w drugiej połowie XVIII w. Pozwalają one poznać mechanizmy funkcjonowania wspólnoty lokalnej, zwłaszcza w zakresie rytmu życia religijnego, gospodarczego i obyczajowego. Dzięki nim możliwe było odtworzenie wzorców sezonowości ślubów, preferencji dotyczących wieku i stanu cywilnego małżonków, a także zasięgu migracji i relacji społecznych widocznych w doborze świadków. Badania te pogłębiają wiedzę o zachowaniach prokreacyjnych, mobilności przestrzennej i normach kulturowych w społecznościach miejsko-wiejskich. Zaprezentowane wyniki stanowią istotny wkład do badań nad strukturą społeczną i demograficzną społeczeństwa przedrozbiorowego oraz stanowią cenne źródło do porównań międzyregionalnych.

BIBLIOGRAFIA (BIBLIOGRAPHY)

Źródła archiwalne

Archiwum Diecezjalne w Kielcach

Księgi metrykalne parafii Nowy Korczyn, sygn. 26, 27, 28, 31, 32.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie

Acta Visitationis, sygn. 56.

Opracowania

Bogucka M., *Women and Economic Life in the Polish Cities During the 16th–17th Centuries*, w: *La donna nell'economia. Secoli XIII–XVIII*, ed. S. Cavaciocchi, Prato 1990, s. 185–192.

Brodnicka E., *Ludność parafii Wieleń nad Notecią w drugiej połowie XVIII w.*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 1968, t. 2, s. 177–215.

Daszkiewicz-Ordylowska D., *Śluby w parafii toszeckiej w latach 1789–1877*, w: *Śląskie Studia Demograficzne*, t. 1: *Śluby*, red. Z. Kwaśny, Wrocław 1995, s. 47–68.

Fleury M., Henry L., *Nouveau manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien*, Paris 1965.

Gierszewski S., *Obywatele miast Polski przedrozbiorowej*, Warszawa 1973.

Gieysztorowa I., *Badania demograficzne na podstawie metryk parafialnych*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1962, t. 10, nr 1–2, s. 103–121.

Gieysztorowa I., *Niebezpieczeństwa metodyczne polskich badań metrykalnych XVII–XVIII wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1971, t. 19, nr 4, s. 557–603.

Gieysztorowa I., *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa 1976.

Górny K., *Ze studiów nad stosunkami ludnościowymi Torunia w XVIII w.*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Historia” 1977, t. 74, s. 71–97.

Górny M., *Wiek nowożeńców w parafii Radzionków w latach 1851–1870*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1981, t. 36, nr 4, s. 573–578.

Górny M., *Zawarcie małżeństwa na wsi pałuckiej w XVIII wieku: parafia szaradowska*, „Genealogia. Studia i materiały historyczne” 1996, t. 7, s. 68–96.

Guzowski P., *Badania demograficzne nad rodziną wiejską w okresie staropolskim*, w: *Struktury demograficzne rodziny na ziemiach polskich do połowy XX wieku. Przegląd badań i problemów*, red. P. Guzowski, C. Kukło, Białystok 2014, s. 11–31.

Hajnal J., *European Marriage Patterns in Perspective*, w: *Population in History. Essays in Historical Demography*, eds D.V. Glass, D.E.C. Eversley, London 1965, s. 101–143.

- Hayhoe J., *Strangers and Neighbours: Rural Migration in Eighteenth-Century Northern Burgundy*, Toronto 2016.
- Historia Kościoła w Polsce*, t. 1, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań 1974.
- Karpiński A., *Kobieta w mieście polskim w drugiej połowie XVI i w XVII wieku*, Warszawa 1995.
- Karpiński A., *Przekupki, kramarki, straganiarki. Zakres feminizacji drobnego handlu w miastach polskich w drugiej połowie XVI i w XVII wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1990, t. 38, nr 1–2, s. 81–91.
- Kołacz-Chmiel M., *Mulier honesta et laboriosa. Kobieta w rodzinie chłopskiej późnośredniowiecznej Małopolski*, Lublin 2018.
- Kołodziejczyk K., *Cmentarze w miastach staropolskich jako przestrzeń kontrastów. Przykład miasta Kazimierza pod Krakowem oraz Nowego Miasta Korczyna*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2023, t. 65, nr 3, s. 73–101.
- Kołodziejczyk K., *Ludność chrześcijańskiego Kazimierza pod Krakowem w XVIII wieku: studium społeczno-demograficzne*, Kraków 2024.
- Kołodziejczyk K., *Rodzina w parafii Nowy Korczyn w drugiej połowie XVIII wieku na podstawie ksiąg metrykalnych (część 1)*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2016, t. 38, nr 3, s. 55–78.
- Kołodziejczyk K., *Rodzina w parafii Nowy Korczyn w drugiej połowie XVIII wieku na podstawie ksiąg metrykalnych (cz. 2)*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2017, t. 39, s. 65–95.
- Kołodziejczyk K., *Urodzenia pozamałżeńskie w parafii Nowy Korczyn w latach 1751–1800*, „Studia Historica Gedanensia” 2024, t. 15, s. 144–162.
- Kowalska-Glikman S., *Ruchliwość społeczna i zawodowa mieszkańców Warszawy w latach 1845–1861: na podstawie akt stanu cywilnego*, Wrocław 1971.
- Krotla T., *Ludność parafii bielawskiej w latach 1766–1830 (na podstawie ksiąg metrykalnych)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1991, t. 46, nr 4, s. 415–436.
- Kukło C., *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Warszawa 2009.
- Kukło C., *Kobieta samotna w społeczeństwie miejskim u schyłku Rzeczypospolitej szlacheckiej. Studium demograficzno-społeczne*, Białystok 1998.
- Kukło C., *O potrzebie intensyfikacji badań nad strukturami demograficznymi rodzin na ziemiach polskich do początku XX wieku*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2015, t. 37, nr 1, s. 7–36.
- Kukło C., *Rodzina w osiemnastowiecznej Warszawie*, Białystok 1991.
- Kukło C., *Społeczno-demograficzny cykl życia człowieka w mieście staropolskim u schyłku XVIII wieku*, „Roczniki Dziejów Społeczno-Gospodarczych” 2002, t. 62, s. 85–106.
- Kwapulińska P., *Śluby w parafii kochłowskiej w XIX wieku*, w: *Śląskie Studia Demograficzne*, t. 1: *Śluby*, red. Z. Kwaśny, Wrocław 1995, s. 69–109.
- Litak S., *Struktura terytorialna Kościoła łacińskiego w Polsce w 1772 roku*, Lublin 1980.
- Mik K., *Ruch naturalny i rozwój zaludnienia Krakowa w drugiej połowie XVIII w.*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 1969, t. 2, s. 119–137.

- Miodunka P., *Spółeczność małych miast południowej Małopolski od końca XVI do końca XVIII wieku*, Kraków 2021.
- Perrenoud A., *La population de Genève du seizième au début du dix-neuvième siècle*, Genève 1979.
- Pieczara J., *Ludność miasta Wieliczki w latach 1591–1788. Studium historyczno-demograficzne protoindustrialnego miasta górniczego*, Kraków 2024.
- Popiołek B., *Woli mojej ostatniej testament ten... Testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku*, Kraków 2009.
- Puczyński B., *Ludność Brzeżan i okolicy w XVII i XVIII wieku. Cz. II, „Przeszłość Demograficzna Polski” 1972, t. 5, s. 15–64.*
- Rejman S., *Krasne – dzieje demograficzne miejscowości od 1786 roku do drugiej połowy XIX wieku na podstawie ksiąg metrykalnych*, „Resovia Sacra” 2018, t. 25, s. 373–390.
- Rejman S., *Ludność podmiejska Rzeszowa w latach 1784–1880. Studium demograficzno-historyczne*, Rzeszów 2006.
- Siebel J., *Ludność parafii boguckiej (woj. śląskie) w latach 1738–1860 (na podstawie ksiąg metrykalnych)*, Katowice 2012.
- Siłuch A., *Rejestracja metrykalna ślubów w parafii Ostrów Mazowiecka w XVII w.*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 1983, t. 14, s. 69–97.
- Spychała J., *Śluby w parafii Strzelce Opolskie w latach 1766–1870*, w: *Śląskie Studia Demograficzne*, t. 1: *Śluby*, red. Z. Kwaśny, Wrocław 1995, s. 7–44.
- Walaśzek A., *Migracje Europejczyków. 1650–1914*, Kraków 2007.
- Wiatrowski L., *Stosunki wzajemne oraz mobilność chłopów górnośląskich w świetle ksiąg ślubów wybranych parafii w XIX wieku*, w: *Studia nad przemianami społecznymi na Górnym Śląsku w XIX i na początku XX wieku*, red. L. Wiatrowski, Wrocław 1986.
- Wiśniewski J., *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w pińczowskim, skalbmierskim i wiślickim*, Marjówka 1927.
- Wiśniowski E., *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze wiślickiej w średniowieczu: studium geograficzno-historyczne*, Warszawa 1965.
- Wyczański A., *Zaginione księgi i funkcjonowanie grodu w Nowym Mieście Korczynie z XVI wieku*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1982, t. 34, nr 2, s. 183–195.
- Wyżga M., *Homo movens. Mobilność chłopów w mikroregionie krakowskim w XVI–XVIII wieku*, Kraków 2019.
- Wyżga M., *Mobilność i migracje chłopów do miast polskich doby preindustrialnej. Z badań nad mikroregionem krakowskim*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2015, t. 37, nr 2, s. 95–128.
- Wyżga M., *Parafia Raciborowice od XVI do końca XVIII wieku: studium o społeczności lokalnej*, Kraków 2011.
- Żmijewska M., *Ludność parafii tyskiej od 1749 roku do połowy XIX wieku w świetle ksiąg metrykalnych. Studium demograficzno-społeczne*, Katowice 2007, praca doktorska, <http://www.sbc.org.pl/Content/7901/doktorat2780.pdf> (dostęp: 1.04.2025).

Netografia

Nowy Korczyn, <http://hdl.handle.net/20.500.12973/60074> (ostatnia edycja strony 21.11.2024, dostęp: 29.01.2025).

Parafia Nowe Miasto Korczyn, <http://hdl.handle.net/20.500.12973/177684> (ostatnia edycja strony 6.12.2023, dostęp: 5.12.2023).

Religie i wyznania w Koronie w II połowie XVIII w., Bogumił Szady, Pracownia Geoinformacji Historycznej KUL, <http://atlasfontium.pl> (dostęp: 2.02.2025).

Ziemie polskie Korony w XVI w. Przestrzenna baza danych, Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN, <https://atlasfontium.pl/ziemie-polskie-korony> (dostęp: 1.04.2025).

O autorze:

dr Konrad Kołodziejczyk – historyk, zatrudniony w Instytucie Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk.

Zainteresowania badawcze: demografia historyczna, badania kwantytatywne, historia społeczna, genealogia, przestrzenny wymiar badań historycznych, wykorzystanie sztucznej inteligencji i narzędzi programistycznych w przetwarzaniu dużych zbiorów danych oraz zastosowanie technologii HTR w badaniach historycznych.

e-mail: konr.kolodziejczyk@gmail.com